

Szovjet-amerikai külkapcsolatok 1942-1945

Az előadásom témája a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok közötti gazdasági-politikai- és katonai kapcsolatok, melyek hozzájárultak a Náci Németország legyőzéséhez, továbbá rávilágítani azokra a konfliktusokra, amelyek később elvezetnek a Hidegháborúhoz. Véleményem szerint ez a téma azért is nagyon fontos, mert a két ország közötti konfliktus a mai kor politikáját is nagymértékben befolyásolja. A Hidegháborús időszak hatásait pedig mai napig lehet érezni, különösen a kelet európai országokban. Az előadásom célja pedig, hogy megtaláljam a Hidegháborúhoz vezető út kezdetét, és beszámoljak róluk. Sokan, sokféleképpen írtak már a második világháborúról, de a kutatásom során kevés olyan forrást találtam, amely kifejezetten a két ország közötti diplomáciát, konfliktusokat tárgyalták volna, úgy, hogy az egész világháborún végig kísérték volna, a legtöbb helyen röviden említik az időszakot, mint egy előzményét a Hidegháborúnak, vagy egy-egy konfliktussal foglalkoznak kiemelten. A legtöbb szakirodalom pedig azt írja, hogy a konfliktushoz pedig az vezetett, hogy az amerikaiak nem voltak hajlandóak megosztani az atombomba terveit a szovjetekkel. Erre azonban jó oka volt az Egyesült Államoknak, továbbá nem ez volt az első konfliktus a két ország között. Véleményem szerint több tényező is hozzájárult ahhoz, hogy a két ország szövetségi kapcsolata végül felbomlott, a következőkben ezeket szeretném összegyűjteni és részletesebben, kronológiai sorrend szerint röviden elemezni.

I. Röviden a szovjet-amerikai kapcsolatokról 1942-ig

A szovjet-amerikai külkapcsolatok jelentősen változáson mentek keresztül 1942-45 során. Az 1917-es bolsevik hatalomátvétel után a külkapcsolatok szinte teljes mértékben megszűntek, és csak az 1941-es Barbarossa hadművelet elindítása után kezdett el újra nyitni egymás felé a két ország. A 19. század végéig a két nemzet baráti kapcsolatot ápolt egymással, az első konfliktus a kínai Mandzsúria tartománnyal való kereskedelem során kezdődött. A két ország álláspontja teljesen különböző volt, ugyanis az oroszok úgy gondolták, hogy el kell zárni ezt a területet, hogy senki más sem kereskedhessen ezzel a térséggel az oroszokat kivéve. Az amerikaiak pedig hittek a szabad piacban, véleményük szerint fontos lett volna, hogy ez a terület „megnyissa kereskedelmi kapuit” a világ előtt. Amikor II. Miklós cár szövetséget kötött Franciaországgal és Angliával Woodrow Wilson amerikai elnök tanácsadója aggodalmát fejezte ki, fél attól, hogy az oroszok korlátlan hatalomra tennének szert Európában, amennyiben a szövetségesek nyerik meg a háborút. Ebben az esetben az orosz befolyás miatt Amerika értékes kereskedelmi partnereket veszíthetett volna, ugyanis az oroszok ugyanúgy el akarták volna zárni Európát a szabad versenytől, mint Mandzsúriát. Azonban azt sem tartotta volna előnyösnek, ha a németek nyerik meg a háborút mert az pedig „generációkon átívelő katonai zsarnokságot hozott volna”.¹

Továbbá, az Amerikai Egyesült Államok államformája szövetségi köztársaság, az orosz cárság pedig egy totalitárius rendszer volt, a két ország között így nagyon eltérő értékrend alakult ki. Az amerikaiak úgy gondolták, hogy a cár egy despota, aki alattvalóit rabszolgának tekinti. Ezzel szemben Amerikában az elnöki hatalom erősen korlátozott volt, a három hatalmi ág (jogalkotó, törvényhozó, végrehajtó) pedig szét vannak választva. Egy ilyen rendszert az amerikai emberek nem tudtak támogatni. A bolsevik hatalomátvétel után sem változott meg az amerikai állampolgárok véleménye, ugyanis hiába biztosított ez a rendszer egyenlőbb jogokat, mint a cári rezsim, ez a rendszer is egy totalitárius, terrorra épülő rendszer volt. Továbbá fontos megemlíteni a bolsevikok által létrehozott rendszer teljes mértékben anti-kapitalista volt, tehát lehetetlen lett volna a két ország között gazdasági kapcsolatokat kialakítani.² Wilson elnök tartott attól, hogy ez a bolsevik rendszer megveti a lábát országában is, egyik beszédében úgy nyilatkozott a bolsevik rendszerről, mint „az európai kontinensen

¹ LaFeber, *America, Russia, and the Cold War*, 3.

² Paterson, Thomas G. *Major Problems in American Foreign Policy: Since 1914*. Lexington: D.C. Heath and Company, 1989. 96.

terjedő méregről.” Ennek ellenére nem hagyták teljesen figyelmen kívül az orosz embereket, ugyanis az 1920-as években 60 millió \$-os segélyt küldött az éhezőknek.³

Nem minden ország követte az USA példáját, például Anglia 1921-ben gazdasági kapcsolatokat létesített és kereskedni kezdett az oroszokkal, egy évvel később pedig a legyőzött Németországgal kezdtek el kereskedni az oroszok.

Amerika csak jóval később, 1933-ban ismerte el hivatalosan a Szovjetunió létezését, az akkori elnök Franklin Delano Roosevelttel mindezt kabinetének nyomására, ugyanis a válságba került Amerikának szüksége volt gazdasági partnerre. Sztálin nagyon örült, mert azt hitte, hogy az Egyesült Államok segítségére lesz Japán ellen, mivel a japánok Mandzsúria területét szerették volna elfoglalni. Ezt a kérést az amerikai elnök visszautasította. Továbbá 1934-ben és 37-ben is visszautasította a Szovjetunió szövetségi ajánlatát a náci Németország ellen. 1938-ban a szovjetek kizárták a müncheni egyezmény tárgyalásairól, a Nyugat-Európai hatalmak pedig túl gyengének tartották őket, hogy szövetséget kössenek velük.⁴

Sztálin szövetségesei nélkül maradt, így végül 1939-ben Hitlerrel kötött szövetséget, a szovjet vezető úgy gondolta, hogy országa fontos célpont lehet a németek számára a gazdasági olajmezők miatt. A két ország egy kölcsönös „meg-nem-támadási” egyezményt kötött egymással, a Molotov-Ribbentrop paktumot, amelynek egyik záradékában felosztották egymás között Lengyelországot.

Ezzel szemben Amerikát nem igazán foglalkoztatta a német agresszió, mivel a németek kelet felé terjeszkedtek, Roosevelttel pedig több törvényt is aláírt, amely országa semlegességét biztosította. Úgy gondolta Amerikának a békét és a reményt kell szimbolizálnia, szerette volna ha országa mindenképpen kimarad a háborúból, emiatt pedig teljes mértékben szemet hunyt Etiópia olasz megszállásáról, Ausztria és Csehszlovák Szudéta-vidék német megszállásáról és a japánok kínai megszállásáról.⁵

1940-ben azonban megváltozott a helyzet, Hitler egy hét alatt elfoglalta Hollandiát majd Belgiumot, Franciaország egy hét alatt kapitulált, a briteknek pedig vissza kellett vonulni Dunkirknél, Dánia és Norvégia áprilisban elesett.⁶ Az elnök ekkor már aggodalmát fejtette ki a háborúval kapcsolatban:

“The Nazi masters of Germany have made it clear that they intend not only to dominate, but also to enslave the whole of Europe, and then to use the resources of Europe to dominate the

³ LaFeber, *America, Russia and the Cold War*, 4.

⁴ LaFeber, *America, Russia, and the Cold War*, 6.

⁵ Thomas G. Paterson, *Major Problems in American Foreign Policy: Since 1914* (Lexington: D.C. Heath and Company, 1989), 137.

⁶ Thomas G. Paterson, *Major Problems in American Foreign Policy: Since 1914* (Lexington: D.C. Heath and Company, 1989), 130.

rest of the world.”⁷ („Németország náci vezetői világossá tették, hogy céljuk nem csupán az, hogy elfoglalják, hanem, hogy teljes egészében leigázzák Európát, aztán pedig Európa erőforrásait felhasználva elfoglalják az egész világot”. – saját fordítás)

1941 nyarán a náci Németország elindította addigi legnagyobb offenzíváját, a Barbarossa hadműveletet és megtámadta a Szovjetuniót. Sztálint olyan mértékben sokkolta a hír, hogy a támadást nem is ő, hanem a külügyminiszter, Vjacseszlav Mihajlovics Molotov jelentette be. Sztálin ez idáig is egy igen paranoiás vezető volt, azonban a saját szövetségese által történt árulás után csak rosszabbodott a helyzet, például emiatt is volt annyira bizalmatlan az amerikaiakkal szemben, amikor nem voltak hajlandók megosztani vele az atombomba terveit.

Az amerikai kongresszuson egyetértett abban, hogy az oroszok és a németek közül a németek jelentenek nagyobb veszélyt nemcsak Amerikára, hanem az egész világra nézve, így 1941-ben elkezdődtek az első tárgyalások a két fél között. Még ebben az évben 41 millió \$-os nyersanyag szállítmány érkezett a Szovjetunióhoz, ezen felül a britek is küldtek támogatást az oroszoknak, mert úgy gondolták, hogy sokkal könnyebb nekik úgy megküzdeni a nációkkal, ha a keleti fronton a Wehrmacht nagy részét lefoglalja a Vörös Hadsereg. Ennek ellenére a németek elképesztő gyorsasággal haladtak keleti irányba, északon elérték és blokádnak alá vonták Leningrádot, egészen Moszkváig sikerült eljutni néhány hónap leforgása alatt. Mindeközben óriási pusztítást végeztek, melyet a civil lakosság szenvedett meg a legjobban. A háború végére nagyjából 27 millió szovjet állampolgár veszítette életét, ebből csupán 7 millió katonai áldozat volt, a többiek civilek voltak. Látva a hatalmas pusztítást Sztálin kétségbeesetten kérte szövetségeseit, hogy nyissanak egy frontvonalat Európában, de ez lehetetlen volt, mivel a németek egyszerűen megállíthatatlannak tűntek, és egész Európát sikerült nekik és szövetségeseinek befolyásuk alá vonni.⁸ Először is nagyon fontos volt, hogy szerezzenek egy kikötőt a szövetségeseik, ahova könnyen el tudják szállítani a muníciót, fegyvereket, és szükségük volt végre egy győztes csatára. Az 1942-es év pedig elhozza a változást a háborúban.

⁷ Thomas G. Paterson, *Major Problems in American Foreign Policy: Since 1914* (Lexington: D.C. Heath and Company, 1989), 131.

⁸ Roger Munting, “Lend-Lease and the Soviet War Effort.” *Journal of Contemporary History* 19, no. 3 (1984): 495–510. <http://www.jstor.org/stable/260606>

II. 1942: A háború fordulópontja

1941-ben Sztálin felállított egy vezérkari parancsnokságot, rendezték a Vörös Hadsereg sorait, kinevezték a tábornokokat, új fegyverek gyártásába kezdtek, ekkor kezdtek el gyártani a híres T-34 orosz tankokat és a Katyusa névre keresztelt rakétavetőket. Olyan mértékben megemelkedett a hadiipar gyártási sebessége, hogy sokáig úgy hitték a történészek, hogy ez csupán a propaganda általi hazugság volt, ez azonban nem volt teljesen igaz, a Szovjetunió valóban sikeresen legyártotta ezt a rengeteg fegyvert. 1942 nyarán, a moszkvai sikertelen offenzíva után, Hitler úgy döntött a következő célpontja Sztálingrád lesz. Ez lesz az első csata, amelyet a németek elveszítenek a második világháborúban az európai hadszínterén.

A város védelmére Zsukov Marshallt jelölte ki Sztálin, aki a Szibériából érkezett újoncok segítségével megállította a német előrenyomulást, így a csata belenyúlt a téli hónapokba.⁹ A németek felszerelése azonban nem volt megfelelő egy téli offenzívához: nem volt meleg, téli öltözetük, a fegyvereik befagytak, nem bírták a hideget, a tankok láncfalpai pedig túl vékonyak voltak, nem bírták letaposni a havat és elakadtak, a Luftwaffe gépek pedig nem tudtak leszállni a hó miatt. Az oroszok kihasználták a hideg előnyeiket, és a szövetségesek segítségét. Az amerikaiak a lend-lease (kölcsönbérleti szerződés) során rengeteg élelmiszer, tankot, dzsipet, petróleumot és ruházati cikkeket küldtek az oroszoknak, Zsukov tervei szerint a németeket bekerítették és bezárták a németeket a városba élelem és megfelelő ruházat nélkül. A németek szövetségesei a városon kívül a Don-folyónál állomásoztak, az oroszok ezeket a kisebb, rosszul felszerelt hadtesteket szinte teljes mértékben megsemmisítették, így ez a bekerített német hadsereg teljesen egyedül maradt. Az oroszok a szövetségesek által juttatott muníció segítségével sikerült átvészelnii a telet, és felvenni a harcot az elkeseredett német egységekkel. Végül 1943 februárjában a Paulus tábornok által vezetett 6.hadsereg megadta magát.¹⁰ Ez volt az első olyan csata az európai hadszíntéren, amit a Führer elveszített. A harc végére az oroszok vesztesége nagyjából 1.100.000 volt, az amerikai segítség nélkül ez a szám valószínű jóval magasabb lett volna, mivel a háború eleje óta a Vörös Hadsereg élelmezési problémákkal küzdött.

A legjelentősebb kölcsönbérleti szerződés által kapott segélyek:

- 409.000 gépjármű (dzsip, motor)

⁹ Beevor, Antony. *Stalingrad: The Fateful Siege: 1942-1943*. London: Penguin UK, 2007. 42-58.

¹⁰ Beevor, Antony. *Stalingrad: The Fateful Siege: 1942-1943*. London: Penguin UK, 2007. 394

- 2.600.000 tonna petróleum
- 13.400 vasúti mozdony
- 4.478.000 tonna élelmiszer ¹¹

Ugyanebben az évben zajlott Észak-Afrika felszabadítása is, ez a terület azért volt nagyon fontos, mert kikötőt biztosított volna a szövetségeseknek, eddig ugyanis főként az Atlanti-óceánon keresztül észak felé szállították a segélycsomagokat, de ez nagyon veszélyes volt, és az északi kikötők nagy része teljesen befagyott a téli hónapokban. Itt azonban egész évben, bármikor ki tudtak volna kötni a hajók, és nem csak hajók, hanem rombolók is, és az út sokkal veszélytelenebb volt, mint az északi hajózás. Ezen a területen a briteknek kellett bizonyítani, hogy sikerül megverni a németeket, az ellenfele pedig Erwin Rommel tábornok volt, akit úgy is szokás emlegetni, mint a „sivatagi róka”. Azért kapta, ezt a nevet, mert nagyon hamar és remekül kiismerte a sivatagi körülményeket. Az emberi körében nagyon népszerű volt, mivel nagyon emberséges volt, és a katonáit nagyon megbecsülte.

Az oroszok nem látták ennek a területnek a lehetőségét, szerintük ez a partraszállás teljesen feleslegesnek bizonyult, és ehelyett inkább Európában kellene egy új frontot nyitni. Winston Churchill azonban tudta, hogy az Egyiptomban lévő olajmezők elengedhetetlenek lesznek, ahhoz hogy a háborút folytatni tudják. Ezek az olajmezők ugyanennyire voltak fontosok a németek számára is, mivel üzemanyag nélkül ők sem tudták volna folytatni a háborút, azonban ezt Hitler nem volt hajlandó beismerni. 1942 májusában Molotov külügyminiszter közölte a szövetségeseivel, hogy az angol-amerikai erőknek legalább 40 német egységet ki kellene vonni a keleti frontról, hogy könnyítsenek az orosz csapatok terhein. ¹²Roosevelt kabinetje azt tanácsolta, hogy Európában landoljon inkább, az elnök azonban szembement tanácsadóival és inkább Észak-Afrika felszabadítását választotta. Sztálint nagyon elkésérítette a döntés, nem tudta elfogadni, hogy a számára jelentéktelen Észak-Afrikában fognak beszállni az amerikaiak a háborúba. Mindeközben a Szovjetunió civil lakossága rengeteget szenvedett nem csupán a háború miatt, hanem a náci németek kegyetlenkedése miatt is. Rooseveltnek volt még egy nyomós indoka arra, hogy miért inkább az észak afrikai bevetést választja: az amerikai katonák 1942-ig nem vettek részt a háborúban,

¹¹ Dingle, Dennis W. *Stalingrad and the Turning Point on the Soviet-German Front*. Fort Leavenworth, Kansas, 1989. B.S., Texas Christian University, 1977. 54-55.

¹² James Holland, *Together We Stand: North Africa 1942-1943: Turning the Tide in the West* (London: Harper Collins Entertainment), 187.

nem volt harctéri tapasztalatuk.¹³ Volt néhány első világháborús veterán katona, de ezek a csaták teljesen másak voltak, mint a Nagy Háborús csaták. Ez a csata azonban lehetőséget adott, hogy a katonák szerezzenek egy kis tapasztalatot, mielőtt bevetik őket Európában. Afrikában kevesebb német egység állomásozott, mint a kontinensen és a terület is kisebb volt, amit fel kellett szabadítani.

A németek ekkor még nem érezték a kialakulóban lévő két frontos háború következményeit, de 1943 kezdetére a megállíthatatlan német hadsereg visszavonulásra kényszerült. Sztálin mellett Hitler sem értette meg Észak-Afrika jelentőségét, velük ellentétben Mussolini tisztában volt vele, hogy a Szuezi-csatorna közvetlen összeköttetést biztosít a kontinenssel, ezért létfontosságú volt megtartani ezt a területet.¹⁴

Több tényező is közrejátszott abban, hogy a brit-amerikai erőknek végül sikerült felszabadítani ezt a területet, az egyik az volt, hogy a sivatagi olasz egységek nagyon rosszul voltak felszerelve, nem voltak ütőképes olasz egységek. A másik pedig az összevont brit erők támadásai, a Királyi Légierő és a Királyi Tengerészgyalogság is megtámogatta a szárazföldi egységeket, az amerikaiaktól kapott új fejlesztésű repülőgépek pedig sikeresen felvették a versenyt a Luftwaffe gépeivel, rengeteget megsemmisítve belőlük, így pedig a német gyalogság légi támogatás nélkül maradt.¹⁵

Amikor az amerikai katonák visszaemlékezési alapján a partraszállás előtt fogalmuk sem volt róla, milyen is lesz a németek ellen harcolni. A németek kegyetlenül harcoltak, ehhez pedig idő kellett, hogy az amerikai katonák megszokják a háború kegyetlenségét. Anthony Beevor történész a *Második világháború* című könyvében hosszasan taglalja az Észak-Afrikai partraszállást, részletesen ír arról, hogyan sikerült Churchillnek meggyőzni az amerikai elnököt, hogy ne a kontinensen vesse be csapatait, ahogyan Sztálin kérte. Beevor véleménye szerint Rossevelt helyes döntést hozott, amikor Észak-Afrikába küldte a csapatait, a partraszállás így is nagyon kaotikus volt, mivel az amerikai katonák számára ez a fajta hadviselés ismeretlen volt.¹⁶ A november 8-án indított Fáklya hadművelet során az amerikaiak feladata volt, hogy a Vichy-bábállam által kontrollált Marokkót felszabadítsák. A franciák és az amerikaiak jó viszonyt ápoltak egymással, az Amerikai Függetlenségi Háború során a franciák támogatták az amerikai csapatokat, és az első világháború során is

¹³ Antony Beevor, *A második világháború* [The Second World war] (Budapest: Gold Book, 2016), 169-295.

¹⁴ Cassandra Vivian, *Alamein* (Cairo, Egypt: International Publications, Ltd., 1992), 2.

¹⁵ Antony Beevor, *A második világháború* [The Second World war] (Budapest: Gold Book, 2016), 350.

¹⁶ Beevor, Antony. *A második világháború* [The Second World war]. Budapest: Gold Book, 2016. 348-350.

szövetségesek voltak. A Vichy-kormány elviekben Hitlerhez volt hűséges, azonban itt adódott a lehetőség, hogy áttérjenek a Szövetségesek oldalára, a kormánynak döntenie kellett, végül François Darlan admirális úgy döntött, hogy megadja magát, és csatlakoznak az angol-amerikai csapatokhoz. 1943 május közepére az egyesített francia-angol-amerikai csapatok sikeresen felszabadították Észak-Afrika nagy részét, a szövetséges vezetők pedig arról kezdtek el tárgyalni hol is kellene megnyitni a második frontot és mikor.¹⁷

¹⁷ James Holland, *Together We Stand: North Africa 1942-1943: Turning the Tide in the West* (London: Harper Collins Entertainment), 440-441.

III. 1943: A Teheráni Konferencia

1943 tavaszán a német egységek kénytelenek voltak egy két-frontos háborút vívni, délen az egyesített angol-amerikai-francia, keleten pedig a szovjet Vörös Hadsereg ellen. A sivatagban elszenvedett veszteségek fizikálisan és mentálisan is megbetegítették Rommelt, akinek emiatt vissza kellett térnie Németországba. Churchill azt az üzenetet kapta Afrikából, hogy a hadjáratnak vége, már a szövetségesek uralják a területet, ez a hír bizakodóvá tette Churchillt, aki egy esetleges nyári, franciaországi partraszállás ígéretével hitegette Sztálint, ezzel szemben Rooseveltnél realitásabban látta a helyzetet, és közölte Sztálinnal, hogy 1944 előtt nem lehetséges a partraszállás. Az 1929-es nagy gazdasági világválság még mindig élénken élt az amerikai állampolgárok emlékezetében és egy olyan nagy mértékű hadjárat, mint egy 1943-as európai invázió az Egyesült Államok gazdaságát ismét válságba sodorhatta volna. Természetesen az elnök mindig is saját országa érdekeit tartotta szem előtt, emiatt is igyekezett elkerülni egy újabb gazdasági összeomlást.¹⁸

Churchill azt szerette volt, hogy Szicília felől egy déli offenzívasorozat során kezdjék meg Európa felszabadítását, Rooseveltnél egyetértett, viszont a szicíliai partraszállás és az olaszországi offenzíva nagyon lassan haladt és a Vörös Hadseregnek kellett lekötönni a német erőket a keleti-fronton. Emiatt Sztálin egyre inkább türelmetlenebb lett, és folyamatosan kérte szövetségeseit, hogy nyissanak egy másik frontot Európában. A Sztálingrádi csata után a németek igyekeztek megtartani a korábban elfoglalt területeket, a szovjeteknek pedig szörnyű és véres csatákban kellett harcolniuk. A július 12-én kezdődő kurszki tankcsata előtt Hitler néhány kelet európai csapatot átvezényelt Szicíliába, William Fowler a következőképpen értékelte a Führer döntését:

„A war on two fronts —which had plagued the Imperial German Army in World War I until Russia pulled out of the conflict following its Revolution—had become a grim reality for Nazi Germany. Now that the Western Allies had a toehold in Europe, the pressure would increase from East to West.”¹⁹ („A kétfrontos háború- amely a Német Birodalmi Hadsereget súlytotta egészen addig, amíg a forradalmat követően Oroszország nem lépett ki a háborúból- zord valósággá vált a náci Németország számára. Most, hogy a nyugati szövetségesek megvetették a lábukat Európában a nyomás keletről nyugatra növekedni fog.”-saját fordítás)

A kurszki csata során a szovjetek és a németek is óriási veszteségeket szenvedtek, emiatt a szovjet győzelmet nem lehet igazán győzelemnek nevezni Fowler véleménye szerint

¹⁸ Magyarics, Tamás. *Az Egyesült Államok külpolitikájának története mítosz és valóság: Érdekek és értékek.* Budapest: Antall József Tudásközpont Tankönyvműhely, 2014. 302-303.

¹⁹ William Fowler. *Kursk: The Vital 24 Hours* (London: Amber Books, 2019), 167.

a Führer elveszítette „harci kedvét”. Kenéz Péter történész véleménye szerint több tényező is hozzájárult ahhoz, hogy az 1943-ban kezdődő és 1945-ig kitartó folyamatos offenzívái nem jöhettek volna létre az Egyesült Államok segítségével nélkül. Az amerikai segélyszállítmányok segítségével sikerült motorizálni a Vörös Hadsereget, az élelmiszer utánpótlások pedig nagyrészt fedezni tudták a katonák napi fejadagját, de a kommunikációs készülékek és egyéb technikai eszközök is sokat javítottak az oroszok teljesítményén.²⁰ Az óriási amerikai segítség ellenére Sztálin továbbra is folyamatosan arra kérte szövetségeseit nyissanak egy másik frontot Európában, lehetőleg Franciaországban.

A Szövetségesek november 28 és december 1 között Teheránban tartottak konferenciát, melynek során Churchill és Rooseveltt biztosította Sztálint, hogy 1944-ben biztosan megnyílik az új európai front. A tervek szerint az új frontot Franciaországban nyitják meg, Churchill azonban felhívta szövetségesei figyelmét arra, hogy az olasz front igen nagy jelentőséggel bír továbbra is, ugyanis az olasz offenzívához a német csapatok nagy részét Franciaországból vezényelték át. Ez azért volt fontos, mert így Franciaországban kevesebb német egység állomásozott. Sztálin pedig biztosította őket, hogy a partraszállás időpontjában a Vörös Hadsereg nagyméretű támadást indít meg a németek ellen keleten, hogy a Führer ne tudjon csapatokat átcsoportosítani Nyugatra.²¹ A németeket így három oldalról is lekötötték a szövetséges erők: keleten a Vörös Hadsereg, Dél-Olaszországban és Franciaországban pedig az egyesített angol-amerikai egységek. A tárgyalások végén a szövetségesek megegyeztek, hogy az új front megnyitásának helye Dél-Franciaország lett, időpontja pedig 1944 június.

Továbbá ezen a konferencián Sztálin felvetette, hogy ideje lenne eldönteni a háború utáni területi kérdéseket, a Szovjetunió vezetője azt szerette volna, hogy a balti államok, valamint Lengyelország, Románia és Finnország a szovjet befolyási zóna részévé váljanak. Rooseveltt jól tudta, hogy ezekben az országokban kommunista vezetés fog létrejönni a háború után, ő jobban szerette volna, ha ezekben az országokban demokratikus kormányok jöttek volna létre, de mivel a Szovjetunió viselte nagyobb mértékben a háborús terhet, így nem akart Sztálinnal konfliktusba kerülni, így beleegyezett, hogy a Balti államok a Szovjetunióhoz kerüljenek.²²

²⁰ Péter Kenéz and Gábor Sisák, *A Szovjetunió története: A kezdetektől az összeomlásig* [The history of the Soviet Union from the beginning to the end] (Budapest: Akkord, 2008), 216.

²¹ S. P. Sanakoev, and B. L. Cybulevskij. *Teherán, Jalta, Potsdam: Dokumentumgyűjtemény*, Translated by Edvin Zalai (Budapest: Kossuth Kiadó, 1972), 13-21.

²² LaFeber, Walter. *America, Russia, and the Cold War, 1945-1992*. New York: McGraw-Hill Companies, 1993. 8.

A másik fontos kérdés amelyet ezen a konferencián megtárgyaltak a szövetségesek az Lengyelország sorsa volt. 1939-ben a lengyel kormány elhagyta az országot és Angliába emigrált, azonban Sztálin nem volt hajlandó velük együttműködni. A szovjet vezető azzal vádolta a lengyeleket, hogy náci kooperánsok voltak. Valójában azért nem volt hajlandó az együttműködésre, mert Lengyelországban kommunista kormányt szeretett volna létrehozni, és teljes egészében befolyása alá vonni az országot. Ez azért volt nagyon fontos, mert az utóbbi 100 évben Oroszországot nyugatról érték a legnagyobb támadások és Sztálin szeretett volna egy ütközőállamot létrehozni Lengyelországból. Amennyiben újra nyugati támadás érte volna a Szovjetuniót, a támadók először Lengyelországot támadták volna meg, az oroszoknak pedig lett volna idejük felkészülni egy ellentámadásra. A kommunista kormány pedig egy bábkormányként funkcionált volna, amely nem a lengyel néphez hanem Sztálinhoz lett volna hűséges. Rooseveltnél jobban szerette volna, ha Lengyelországban szabad választások lettek volna, és ha Kelet-Európa nyitott maradt volna a világ felé, tudta ugyanis, hogy egy szovjet befolyás elszigetelné a lengyeleket a nyugati világtól.²³

A két vezető két teljesen különböző jövőt vizionált a kelet európai országok számára, Rooseveltnél azonban nem szeretett volna emiatt konfliktusba kerülni Sztálinnal.

1944-ben az angol-amerikai tábornokok úgy vélték, hogy az eredeti dél franciaországi offenzíva csak meggyengítené a dél olaszországi támadást. Churchill ragaszkodott hozzá, hogy Rómát fel kell szabadítani, ez azonban főképp propaganda célokat szolgált, az „örök város” felszabadítása megmutatná a szövetségesek erejét. Emiatt új helyszínt kellett kijelölni az új front megnyitására, a tábornokok végül Észak-Franciaország mellett döntöttek, pontosabban Normandiát jelölték meg. Végül 1944 június 6-án megindult a történelem egyik legnagyobb katonai offenzívája a normandiai partraszállás. A támadás sikeréhez több tényező is hozzájárult: az egyik Hitler elhibázott politikája, a Führer nem volt hajlandó egységes francia parancsnokságot létrehozni, így nem volt olyan hadvezér aki egybe tudta volna hangolni a légiegységeket a flottával. A németek nem voltak vele tisztában pontosan hol is fognak landolni a szövetséges csapatok, Hitler emiatt folyamatosan átcsoportosított a csapatait. Sztálin ígéretéhez híven június 22-én átfogó offenzívát indított egy 700 km hosszú frontvonalon, ez a támadás teljes mértékben lekötötte a keleten állomásozó német csapatokat, így keletről lehetetlen volt egységeket átcsoportosítani nyugatra.²⁴

²³ Magyarics, Tamás. *Az Egyesült Államok külpolitikájának története mítosz és valóság: Érdekek és értékek*. Budapest: Antall József Tudásközpont Tankönyvműhely, 2014. 311.

²⁴ McCauley, Martin. *The Soviet Union Since 1917*. London: Longman, 1984. 117-120.

1945-re megkezdődött a végjáték Németország számára, a szövetségesek egyre közelebb és közelebb nyomultak Berlinhez, Sztálin számára nagyon fontos volt, hogy a Vörös Hadsereg érje el először a fővárost. Sztálin tudomást szerzett az amerikaiak csodafegyveréről az atombombáról, amerikai szövetségese azonban nem volt hajlandó megosztani vele a bomba terveit, így Sztálin abban reménykedett, hogy a berlini kutatóintézetekben megtalálja a bomba terveit. A háború során a németek is próbálkoztak atombomba létrehozásával, de legjobb tudósaik elhagyták az országot és Amerikába menekültek a náci tisztogatások elől. A legtöbb tudós zsidó származású volt, ezért is hagyták el az országot, a németek pedig a háború végéig nem tudták létrehozni a „csodafegyvert”.²⁵

²⁵ Antony Beevor. *The Fall of Berlin, 1945*, (New York: Viking Adult), 2002. Preface: XXXIV.

IV. A jaltai konferencia:

1945-ben február 4 és 11 között Jaltában találkoztak a szövetséges államok vezetői, ahol Roosevelt elnök kijelentette nem szeretné, ha a németek életszínvonala magasabb lenne, mint az oroszoké, ezért nem fog kölcsönt biztosítani a németeknek, és nem tart igényt a német munkaerőre a háború után, viszont úgy gondolta, hogy fontos, hogy ne semmisítsék meg a német gazdaságot teljesen, nehogy a németek éhezzenek.

Sztálin ismertette követeléseit, amelyekből nem volt hajlandó engedni. Mint a háború során folyamatosan itt is arra hivatkozott, hogy a háborús terhek legnagyobb részét a Szovjetunió viselte. A *Музей Победы* (A Győzelem Múzeuma) orosz online múzeum adatai szerint) 26.60.000 szovjet állampolgár vesztette életét a háború során, míg az Egyesült Államok „csupán” 417,000 embert veszítettek.²⁶ Roosevelt és Churchill is tisztában voltak vele, hogy a Szovjetunió rengeteg embert veszített a háború során, és, hogy mekkora károkat szenvedett az ország infrastruktúrája, ezért elfogadták a német jóvátétel összegét is, hiába tartotta Roosevelt túl soknak, de nem akart emiatt konfliktusba kerülni Sztálinnal. Fő oka annak, hogy ilyen barátságos volt a szovjet vezetővel, az az volt, mert ekkoriban nem volt még tesztelve az atombomba és a Japán elleni győzelemhez még szükség lett volna a Vörös Hadsereg bevetésére.

1943-ban még nem volt végleges döntés Lengyelországgal kapcsolatban, de 1945-re egész Lengyelország szovjet fennhatóság alatt állt, mert az egész országot a Vörös Hadsereg szabadította fel.

„The following declaration on Poland was agreed by the Conference: “A new situation has been created in Poland as a result of her complete liberation by the Red Army.” (A Konferencia a következő határozatot fogadta el Lengyelországgal kapcsolatban: Lengyelországban új helyzet jön létre mivel azt teljes egészében a Vörös Hadsereg szabadította fel.)”²⁷

Mivel fizikálisan szovjet befolyás alá kerültek a kelet európai országok is, Roosevelt és Churchill semmit sem tehettek ezen országok megsegítéséért, így ők is ugyanolyan sorsa jutottak, mint a lengyelek. Ezen országokat a Vörös hadsereg szabadította fel, ezzel egyidőben azonban meg is szállták ezeket az országokat, és a német kapituláció után sem vonultak ki az

²⁶ “Второй фронт,” (The Second Front), Victory Museum (Музей Победы), accessed April 2, 2024, <https://victorymuseum.ru/electronic-exhibitions/vtoroj-front/>.

²⁷ Paterson, Thomas G. *Major Problems in American Foreign Policy: Since 1914*. Lexington: D.C. Heath and Company, 1989. 201.

országokból. Sztálin hozzá hű, kommunista vezetőket jutatott hatalomra és később kommunista bábállamok jöttek létre, és teljes szovjet befolyás alá kerültek. Sokan vádolják Rooseveltet azzal, hogy eladta Kelet-Európát a szovjeteknek, ugyanakkor az országa biztosan nem támogatta volna, hogy néhány számukra jelentéktelen ország jövője miatt kockára tegye a szovjet bevonást a Csendes óceáni térségben. Charles E. Bohlen történész a következőképpen értékelte a jaltai konferenciát:

„At the time of Yalta [...] I think the Soviet Armies were very near Vienna, and well across Hungary [...] I think most of the agreements relating to Europe, therefore dealt with areas which were under Soviet control. [...] They had physical possession by that time of Poland through their armies. They had installed their government. I think that the map of Europe would look very much the same if there had never been the Yalta conference at all. (A jaltai konferencia idején, [...]ha jól tudom a Szovjet Hadsereg közel járt Bécshez és nagyrészt egész Magyarországot elfoglalta [...]úgy gondolom, hogy az Európára vonatkozó megállapodások többsége ezért olyan területekkel foglakozott, amelyek szovjet ellenőrzés alatt álltak. [...] Hadserege révén ekkoriban fizikailag birtokolták Lengyelországot. Saját kormányukat iktatták be. Úgy gondolom Európa térképe nagyon is ugyanígy nézett volna ki akkor is, ha nem lett volna a jaltai konferencia.”) ²⁸

Ha ebből a szempontból vizsgáljuk a jaltai konferenciát, azt lehet megállapítani, hogy nem volt igazán nagy jelentősége a kelet európai országok számára. Magyarics Tamás magyar történész úgy gondoltam hogy ezen országok sorsa már akkor megpecsételődött, amikor a szövetségesek úgy döntöttek, hogy az új frontot észak Franciaországban nyitják meg. Véleménye szerint az Egyesült Államok egyértelműen nyugat Európában akarták megnyitni az új frontot, így már ekkor magára hagyták a keleti országokat. ²⁹ Ez a döntés nem volt könnyű az amerikai elnök számára, mivel ő mindig is hitt egy nyitott, szabad világban, ekkorra pedig egyértelmű vált, hogy ezek az országok egy zárt tömb részeit fogják képezni a háború után.

²⁸ Paterson, Thomas G. *Major Problems in American Foreign Policy: Since 1914*. Lexington: D.C. Heath and Company, 1989. 207-208.

²⁹ Magyarics, Tamás. *Az Egyesült Államok külpolitikájának története mítosz és valóság: Érdekek és értékek*.

Budapest: Antall József Tudásközpont Tankönyvműhely, 2014. 310.

A jaltai konferencia egy teljes sztálini győzelemnek tekinthető: elfogadták az óriási német jóvátétel összegét, Sztálin megszerezte a kelet európai államokat Lengyelországgal és a négy berlini megszállási zóna egyike a szovjeteké lett, a másik három zóna közül egyet Nagy-Britannia, egyet az Egyesült Államok, egyet pedig Franciaország kapott meg.

V. 1945: Potsdam

A jaltai konferencián Roosevelt közölte Sztálinnal, hogy nem hajlandó megosztani vele az atombomba terveit és urániumot sem volt hajlandó eladni neki, Emiatt Berlin kiemelt szerepet játszott a szovjet vezető számára. Az atomkutatás központja Berlin egyik külterületében a Kaiser Wilhelm Intézetben volt, Sztálin terve pedig az volt, hogy a Vörös Hadseregnek kell szövetségesei helyett először elérni az intézetet, ugyanis a jaltai konferencia során ez a terület nem a szovjet befolyási zónához tartozott. A szövetséges előre nyomulás sebessége meg sem közelítette a Vörös Hadseregét, ettől függetlenül Sztálin hamis információkat küldött szövetségesének. Azt állította, hogy a főváros már semmilyen stratégiai jelentőséggel sem bír, továbbá, hogy az áprilisra tervezett offenzívára csak májusra fog sor kerülni, továbbá, hogy csak egy kisebb egységnyi katonát küldenek Berlinbe a Vörös Hadsereg nagyobb része déli irányba fog haladni, hogy ott találkozzanak az amerikai katonákkal.³⁰ Április során az oroszok egyre inkább zárkózottabbakká váltak, májusra nyilvánvalóvá vált, hogy Berlin bármelyik percben eleshet az amerikai vezetés arra kérte az oroszokat, hogy küldjenek haditudósítókát a városba, Sztálin azonban válasza se méltatta őket. Ez valószínű azért történt így, mert Sztálin teljes mértékben elégedetlen volt a Kaiser Wilhelm Intézetben találtak eredményével, néhány kg urániumon, nehézvízen és két német tudóson kívül semmi használhatót sem találtak.³¹

Sztálin nagyon elégedetlen volt, továbbá paranoiája is egyre nőtt, attól tartott, hogy újra egy szövetséges árulja majd el. 1945 május 9-én a német vezetés aláírta a feltétel nélküli megadásról szóló papírokat, a harc az európai hadszíntéren befejeződött. A konfliktus Amerika és a Szovjetunió között pedig csak mélyült a potsdami konferencián pedig még inkább feszülté vált a helyzet köztük. A konferenciára július 17 és augusztus 2 között került sor, a fő különbség az előző két nagy konferencia és e konferencia között az volt, hogy 1945 áprilisában Roosevelt elnök váratlanul meghalt, helyette Harry S. Truman lett az elnök. Sztálin üldözési mániában szenvedett és egyre inkább távolságtartóbbá vált, Truman elnök feladata az lett volna, hogy a legjobban hozza ki a tárgyalásokból, ő azonban teljesen más politikát képviselt, mint elődje, úgy gondolta sokkal határozottabbnak kell lennie Sztálinnal, mint ahogyan Roosevelt tette. Megalázóan beszélt a szovjet külügyminiszterrel Molotovval,

³⁰ Beevor, Antony. *The Fall of Berlin, 1945*. New York: Viking Adult, 2002. 303.

³¹ Beevor, Antony. *The Fall of Berlin, 1945*. New York: Viking Adult, 2002. 325.

aki azt mondta „*Soha életemben nem beszéltek még így velem*” mire az elnök azt felelte „*Tartsa be a megállapodásait és nem fognak így beszélni magával.*”³²

A helyzeten az sem javított, hogy amint Németország aláírta a kapitulációról szóló dokumentumokat Truman azonnal leállította az élelmiszer ellátmányokat. A háború során az orosz katonák folyamatos élelmiszerhiánnyal küzdöttek, a lakosság még inkább éhezett, a leningrádi blokád során rengetegen veszítették életüket az éhezés következtében.³³ Ez a döntés különösen embertelennek minősül, különösen annak fényében, hogy Truman elvárta, hogy a Vörös Hadsereg harcoljon Japánban.

Roosevelt személyi tanácsadója jó véleménnyel volt a Sztálinról és az oroszokról, szerinte az oroszok kedvelik Amerikát és bíznak az amerikai emberekben.³⁴ Ez a kijelentés nem teljesen igaz, mert Sztálin sohasem bízott teljesen a nyugati szövetségesieibe, de Rooseveltet tisztelte és kapcsolatuk baráti volt. Rooseveltet a legnehezebb időben segítségére volt, és nem került konfliktusba a szovjet vezetővel. Truman ezzel szemben egyáltalán nem kedvelte Sztálint és ugyanolyan gonosznak tartotta, mint Hitlert.

1945 augusztusában az atombomba ledobását követve Sztálin egyre inkább úgy látta, hogy a nukleáris fegyverek gyártásában a szovjeteknek utol kell érni, vagy jobb lenne le is hagyni Amerikát. Egyre inkább úgy gondolta, hogy a háború során létrejött együttműködés fenntartása lehetetlen. Az augusztus 15-ei japán kapitulációt követően Sztálin úgy gondolta a Egyesült Államokkal kötött szövetség fenntartása már nem érdeke sem a Szovjetuniónak, sem Amerikának. Igaz, hogy Sztálin és a többi szovjet vezető nem szeretne volna, ha a két ország közötti külkapcsolatok olyanok lettek volna újra, mint a háború előtt, de Truman barátságtalan viselkedése és Sztálin növekvő paranoiája lehetetlenné tette a kölcsönös együttműködés fenntartását.

³² Robert D. Schulzinger, *U.S. Diplomacy since 1900* (5th edition) (New York: Oxford University Press, 2022), 197.

³³ Beevor, Antony. *The Fall of Berlin, 1945*. New York: Viking Adult, 2002. 69.

³⁴ Paterson, Thomas G. *Major Problems in American Foreign Policy: Since 1914*. Lexington: D.C. Heath and Company, 1989. 213.

VI. Összegzés

A második világháború a legvéresebb fegyveres konfliktus volt az emberiség történelmében, a Szovjetunió és az Egyesült Államok együttműködése pedig elengedhetetlen volt a háború 1945-ös befejezéséhez. A háború során többször is konfliktusba kerültek egymással a két nagyhatalom vezető, ahhoz azonban, hogy a két ország közötti kapcsolat olyan szinten elmérgeződjön, hogy ebből később kialakuljon a Hidegháború nem egy egytényezős folyamat volt. Kutatásaim során próbáltam időrenden, részletesebben utánajárni azoknak az okoknak, amelyek hozzájárultak a szövetség felbomlásához. Nagyon fontos látni, hogy Roosevelts elsősorban azért nyújtott segítséget az oroszoknak, mert a németek nagyobb fenyegetést jelentettek országa számára. Az amerikai elnök jó véleménnyel volt Sztálinról, a szovjet vezető azonban sohasem bízott meg igazán az elnökben, sőt Berlin elfoglalása során saját szövetségését is átverte. Truman elnök negatív véleménnyel volt Sztálinról, a szovjet vezető pedig nagyon gyanakvó volt vele szemben.

Sztálin paranoiája is nagy mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a háború után nem tudták fenntartani a baráti kapcsolatot az amerikaiakkal, a szovjet vezetőnek nem tetszett, hogy az 1930-as években szinte minden nyugati hatalom elszigetelődött a Szovjetuniótól, ezért is kötötte meg a Molotov-Ribbentrop paktumot a náci Németországgal. Szövetségesek hiányában tartott tőle, hogy Hitler megtámadja országát, azt gondolta a „meg-nem-támadási” szerződés majd elegendő lesz, hogy távol tartsa a nácikat az országától. Amikor 1941-ben Hitler mégis megtámadta a Szovjetuniót Sztálint annyira meglepte a hír, hogy a támadást nem ő, hanem Molotov jelentette be, továbbá napokig nem mozgósította a hadsereget, ebben az időben az egyszerű nép próbálta meg feltartóztatni a németeket. Rettenetes pusztítást tudtak így véghez vinni a németek, mivel nem volt hadsereg aki szembe tudott volna szállni velük. Krausz Tamás könyvéből megtudhatjuk, hogy Sztálin sohasem bízott igazán senkiben sem, de 1941-ben a saját szövetségese általi támadás olyan paranoiát okozott nála, amely egészen élete végéig kitartott, és melynek következtében mindig, mindenhol az ellenséget, a kooperánst kereste.

Sztálin a háború végéig sérelmezte, hogy a Európában második frontot nem nyitották meg hamarabb, azt szerette volna, ha erre már 1942-ben sor került volna, továbbá elégedetlen volt Észak-Afrika felszabadításával. Nem értette ennek a területnek a jelentőségét, nem volt megelégedve az olaszországi invázió sebességével sem. Roosevelts elnök Sztálin összes követelését elfoglalta (a magas német jóvátétel fizetését, a balti államok és a kelet európai országok a szovjet befolyási zóna részét fogják képezni, megígérte, hogy az Egyesült Államok nem fog segílyt folyósítani a németeknek, Lengyelország szovjet megszállása), és

szemet hunyt afelett a tény felett is, hogy a szovjet zónához tartozó országokban kommunista bábállamok fognak létrejönni. Az atombomba kérdése volt, amelyben Rooseveltnél egyértelműen megtagadta a szovjet vezető kéréseit, nem volt hajlandó eladni urániumot és a terveket sem volt hajlandó átadni a szovjeteknek. Sztálin ezt nem tudta elfogadni, bár Roosevelt elnököt ettől függetlenül az elnök haláláig tisztelte, amiért a legnagyobb szükség idején segítséget nyújtott az országának.

Roosevelt elnök halála tovább rontotta a két ország közötti kapcsolatokat, Truman elnök teljesen más politikát képviselt, mint elődje, az üldözési mániában szenvedő szovjet vezető pedig egyre inkább az ellenséget kezdte el látni régi szövetségesében. Rettegett attól, hogy az atombomba segítségével az Egyesült Államok akár a Szovjetuniót is megtámadhatja.

Egyértelmű, hogy ezt az együttműködést a szükség szülte, és bémennyire is úgy tűnt a háború során, hogy a két ország szövetséges maradhat a háború lezárása után is, a két ország nem tudta rendezni a konfliktusokat. Kezdetben az amerikai elnök próbálta teljesíteni Sztálin követeléseit, viszont Sztálin egy öntörvényű zsarnok volt, aki hozzá volt szokva, hogy mindenki mindig úgy cselekszik, ahogyan ő szeretne volna. Ezzel szemben egy amerikai elnök jogköre sokkal korlátozottabb és maga az állam formája is szövetségi köztársaság volt. Egy amerikai elnök számára szinte felfoghatatlan volt valójában mekkora hatalommal is bírt Sztálin. A szovjet vezető számára pedig az volt elképzelhetetlen milyen úgy hatalmat gyakorolni egy országban, hogy a az elnöknek együtt kell dolgozni a Szenátussal és a képviselőkkel.

Ezen okok mind hozzájárultak ahhoz, hogy a két ország a háború után nem tudott szövetségesként együtt dolgozni.

Felhasznált szakirodalom:

Beevor, Antony. *A második világháború* [The Second World war]. Budapest: Gold Book, 2016.

Beevor, Antony. *Stalingrad: The Fateful Siege: 1942-1943*. London: Penguin UK, 2007.

Beevor, Antony. *The Fall of Berlin, 1945*. New York: Viking Adult, 2002.

Dingle, Dennis W. *Stalingrad and the Turning Point on the Soviet-German Front*. Fort Leavenworth, Kansas, 1989. B.S., Texas Christian University, 1977.

Fowler, William. *Kursk: The Vital 24 Hours*. London: Amber Books, 2019.

Holland, James. *Together We Stand: North Africa 1942-1943: Turning the Tide in the West*. London: Harper Collins Entertainment, 2005.

Kenéz, Péter, and Sisák Gábor. *A Szovjetunió története: A kezdetektől az összeomlásig*. [The history of the Soviet Union from the beginning to the end], Budapest: Akkord, 2008.

Krausz, Tamás. *Sztálin élete és kora*. Budapest: Pannonica, 2003.

LaFeber, Walter. *America, Russia, and the Cold War, 1945-1992*. New York: McGraw-Hill Companies, 1993.

Magyarics, Tamás. *Az Egyesült Államok külpolitikájának története mítosz és valóság: Érdekek és értékek*. Budapest: Antall József Tudásközpont Tankönyvműhely, 2014.

McCauley, Martin. *The Soviet Union Since 1917*. London: Longman, 1984.

Munting, Roger. "Lend-Lease and the Soviet War Effort." *Journal of Contemporary History* 19, no. 3 (1984): 495–510. <http://www.jstor.org/stable/40470613>.

Paterson, Thomas G. *Major Problems in American Foreign Policy: Since 1914*. Lexington: D.C. Heath and Company, 1989.

Sanakoev, S. P., and Cybulevskij B. L. *Teherán, Jalta, Potsdam: Dokumentumgyűjtemény*. [ТЕГЕРАН - ЯЛТА - ПОТСДАМ] Translated by Edvin Zalai. Budapest: Kossuth Kiadó, 1972.

Schulzinger, Robert D. *U.S. Diplomacy since 1900 (5th edition)*. New York: Oxford University Press, 2022.

Sherman, Howard J. "Rise and Fall of the Soviet Union." *International Journal of Political Economy* 24, no. 1 (1994): 5–18. <http://www.jstor.org/stable/260606>.

Vivian, Cassandra. *Alamein*. Cairo, Egypt: International Publications, Ltd., 1992.

“Второй фронт,” (The Second Front), Victory Museum (Музей Победы), accessed April 2, 2024, <https://victorymuseum.ru/electronic-exhibitions/vtoroj-front/>.